

การพัฒนาศักยภาพด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ
เพื่อการบริหารจัดการและการพัฒนาชุมชนของผู้นำชุมชน
ในอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ *

The Potential Development of Information Technology for
Managing and Developing Communities of Community
Leaders in Mae Taeng District, Chiang Mai Province

ปณยา ลอยมี และ ธรรมพร ตันตรา

Panaya Loymee and Thammaporn Tantra

วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

School of Administrative Studies, Maejo University

Corresponding Author, Email: mju6405405020@mju.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้วิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อการบริหารจัดการและการพัฒนาชุมชนของผู้นำชุมชนในอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของผู้นำท้องถิ่นผู้นำท้องที่และผู้นำกลุ่มองค์กรชุมชนที่เกี่ยวข้องกับช่องทางการใช้ความรู้ ทักษะ ประสิทธิภาพ 2) เพื่อศึกษาการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการและการพัฒนาชุมชนของผู้นำท้องถิ่นผู้นำท้องที่และผู้นำกลุ่มองค์กรชุมชน 3) เพื่อศึกษาปัจจัยสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการและการพัฒนาชุมชนของผู้นำท้องถิ่นผู้นำท้องที่และผู้นำกลุ่มองค์กรชุมชน และ 4) เพื่อศึกษาหาแนวทางที่เหมาะสมในการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาประยุกต์ใช้กับการบริหารจัดการและการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งแบบบูรณาการเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 82 คน

* ได้รับบทความ: 27 กรกฎาคม 2566; แก้ไขบทความ: 27 ตุลาคม 2566; ตอรับตีพิมพ์: 31 ตุลาคม 2566

ผลการวิจัยพบว่า ผู้นำชุมชนทั้ง ผู้นำท้องที่ ผู้นำท้องถิ่น และผู้นำกลุ่มองค์กรชุมชนมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศระบบสื่อสารเป็นส่วนมาก แต่ยังไม่ได้นำเทคโนโลยีไปปรับใช้กับการบริหารจัดการและการพัฒนาชุมชนมากนัก ปัจจัยเข้ามาสนับสนุนในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ คือ อายุ ระดับการศึกษา ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ ค่านิยม ความทันสมัย คุณประโยชน์ต่อการทำงาน และการมีความเจริญก้าวหน้าในอาชีพการงาน ส่วนแนวทางที่เหมาะสมนั้นประกอบด้วย 1) ควรสร้างผู้นำชุมชนที่มีความสามารถด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ 2) กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยควรออกระเบียบกฎหมายจัดสรรงบประมาณ อบรมสัมมนา 3) สถาบันการศึกษาควรจัดบริการวิชาการด้านเทคโนโลยีสารสนเทศสู่ชุมชน 4) ผู้นำชุมชนควรพัฒนาศักยภาพด้วยตนเอง 5) อำเภอก็ควรใช้เวทีประชุมประจำเดือนให้ความรู้เพิ่มทักษะประสบการณ์ 6) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเป็นเจ้าภาพหลักพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศในชุมชน 7) ทุกหน่วยงานองค์กรภาครัฐควรสนองตอบนโยบายด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ และ 8) ควรมีการพัฒนาศักยภาพด้านเทคโนโลยีสารสนเทศผ่านกลุ่มผู้นำทุกภาคส่วน

คำสำคัญ: เทคโนโลยีสารสนเทศ; การบริหารจัดการ; การพัฒนาชุมชน

Abstract

This research article studied the potential development of information technology for managing and developing a community of community leaders in Mae Taeng district, Chiang Mai province. The objectives were 1) to study the use of information technology of local leaders and community organization leaders relating to using knowledge, skills, and experiences, 2) to examine the use of information technology for managing and developing a community of community leaders, 3) to investigate factors supporting the use of information technology for managing and developing a community of community leaders, and 4) to explore the appropriate approaches for applying information technology to community management and development in Mae Taeng district, Chiang Mai province to be

integrated strength. This was the qualitative research and there were 82 key informants.

The results of the research found that: community leaders consisted local leaders, local leaders and leaders of community organizations use information technology in most communication systems but It rarely had been applied to community management and development. The factors supporting the use of information technology included age, education level, knowledge, ability, experience, values, modernity, benefits to work, and career advancement. Moreover, the appropriate guidelines were 1) Should build the community leaders who have information technology skill, 2) department of local administration, department of provincial administration, Ministry of Interior should legislate the law ,regulations, budget allocation, and training seminars, 3) educational institutions should provide academic services in information technology to community, 4) local leaders should improve potential by themselves, 5) the organization of district should use monthly forums to educate and increase skills and experiences, 6) local administrative organizations should be the hosts for developing information technology systems in the community, 7) all government agencies should respond to information technology policies, and 8) information technology potential should be developed through leaders from all sectors.

Keywords: information technology; management; community development

1. บทนำ

ในยุคสมัยของรัฐบาลดิจิทัลการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเรื่องสำคัญต่อการบริหารจัดการและการพัฒนาประเทศชาติในทุก ๆ ด้าน เมื่อพิจารณาคุณประโยชน์ของเทคโนโลยีสารสนเทศอาจถือได้ว่ามีความสำคัญต่อคนกลุ่มองค์กร หน่วยงานองค์กร และสังคมชุมชนในทุก ระดับ โดยเฉพาะในเชิงการบริหารจัดการ และการพัฒนาทางด้านต่าง ๆ ทั้งส่วนของการพัฒนา ด้านบุคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจมีทักษะในการใช้การใช้เทคโนโลยีในการทำงาน

การติดต่อสื่อสารการประสานงาน การเก็บรวบรวมข้อมูล และการนำมาใช้ในเชิงการบริหารจัดการที่เกี่ยวกับการกำหนดนโยบาย การวางแผน การจัดทำยุทธศาสตร์ และกลยุทธ์ด้านต่าง ๆ เพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการทำงาน รวมถึงการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนาหน่วยงานองค์กรให้ประสบความสำเร็จมีความมั่นคงเข้มแข็งก้าวสู่องค์กรสู่ความเป็นเลิศ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการบริหารจัดการมีความสำคัญต่อการดำรงไว้ ซึ่งความเจริญก้าวหน้าและการพัฒนาองค์กร การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานในองค์กรอยู่รอดจึงมีความสำคัญและจำเป็นในยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ที่มีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติงานของบุคลากร โดยเฉพาะบุคลากรที่มีบทบาทหน้าที่เป็นผู้บริหารหรือผู้นำองค์กรจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อการบริหารจัดการ การกำหนดนโยบาย การจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาองค์กร เพื่อการบรรลุเป้าหมายขององค์กร (พิเชษฐ์ คุรงค์เวโรจน์, 2537)

นอกจากผู้นำหรือผู้บริหารหน่วยงาน องค์กรจะบริหารจัดการและพัฒนาองค์กรให้มีความเจริญก้าวหน้าบรรลุความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายตามที่มุ่งหวังไว้ร่วมกันแล้ว ในส่วนของชุมชนท้องถิ่นทั้งในระดับหมู่บ้านตำบลและอำเภอ ก็เป็นภาคส่วนสำคัญของประเทศที่จำเป็นจะต้องได้รับการบริหารและพัฒนาให้มีความเจริญก้าวหน้าในทุกด้านในลักษณะชุมชนเข้มแข็ง ดังนั้นผู้นำชุมชนท้องถิ่นจำเป็นต้องมีความรู้ความสามารถ มีทักษะในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศได้ในระดับที่เหมาะสมในการสร้างคุณประโยชน์ต่องานที่รับผิดชอบตามบทบาทหน้าที่เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์เปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ที่ผู้นำต้องรู้เท่าทันโลกยุคโลกาภิวัตน์ที่การบริหารจัดการสังคมชุมชนต้องเป็นไปตามสถานการณ์โดยมีการใช้เทคนิคเครื่องมือทางการบริหารจัดการสมัยใหม่เข้ามาประยุกต์ใช้ เพราะตามหลักการฐานคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีสาระสำคัญหรือจุดมุ่งเน้นสู่การพัฒนาองค์กรสังคมชุมชนให้เจริญเติบโตและมีความเข้มแข็ง ทำให้ระบบและวิธีการทำงานมีประสิทธิภาพ ช่วยให้เกิดการประหยัดการพัฒนาบุคลากรช่วยลดระยะเวลาการเรียนรู้เป็นการกระตุ้นบุคลากรให้มีแรงจูงใจในการทำงาน รวมทั้งยังเป็นการเปิดโอกาสให้ได้รับความรู้ใหม่ (ชูชัย สมितिไกร, 2538)

ผู้นำชุมชน คือ ผู้นำฝ่ายท้องที่ ผู้นำฝ่ายท้องถิ่น และผู้นำกลุ่มองค์กรชุมชน มีบทบาททั้งที่เป็นทางการตามระเบียบกฎหมายและบทบาททางด้านสังคมที่จะต้องทำงานทางด้านการปกครองการรักษาความสงบเรียบร้อยภายในหมู่บ้านตำบล รวมถึงการมีบทบาทหน้าที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการและการพัฒนาหมู่บ้านตำบลในเขตความรับผิดชอบ รวมถึงบทบาททางด้านสังคม

ในฐานะผู้นำชุมชนท้องถิ่นที่ประชาชนคาดหวังในการทำงาน (ศุภชัย ยาวะประภาส, 2547) กล่าวได้ว่าเทคโนโลยีสารสนเทศมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับผู้นำชุมชนทุกภาคส่วนที่จำเป็นต้องใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการและการพัฒนาชุมชน ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นผู้นำชุมชนและมีความเกี่ยวข้องกับการทำงานร่วมกับผู้นำชุมชนทุกภาคส่วนได้เล็งเห็นความสำคัญและมีความจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผู้นำชุมชนกับการพัฒนาศักยภาพด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อให้ได้สร้างความรู้ความเข้าใจต่อเทคโนโลยีสารสนเทศ การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการและพัฒนาหมู่บ้านตำบล บัณฑิตสนับสนุนการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการทำงานตามบทบาทหน้าที่ การบริหารจัดการและการพัฒนาชุมชนของผู้นำชุมชน และเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาศักยภาพด้านเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างเหมาะสมให้กับผู้นำชุมชนในอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ โดยทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องสามารถนำเอาผลการวิจัยในครั้งนี้ในประยุกต์ใช้ได้ตามความเหมาะสมต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของผู้นำท้องถิ่นผู้นำท้องที่และผู้นำกลุ่มองค์กรชุมชนในอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ที่เกี่ยวข้องกับช่องทางการใช้ความรู้ ทักษะ ประสพการณ์
2. เพื่อศึกษาการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการและการพัฒนาชุมชนของผู้นำท้องถิ่นผู้นำท้องที่และผู้นำกลุ่มองค์กรชุมชนในอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อศึกษาปัจจัยสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการและการพัฒนาชุมชนของผู้นำท้องถิ่นผู้นำท้องที่และผู้นำกลุ่มองค์กรชุมชนในอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
4. เพื่อศึกษาหาแนวทางที่เหมาะสมในการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาประยุกต์ใช้กับการบริหารจัดการและการพัฒนาชุมชนในอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ให้มีความเข้มแข็งแบบบูรณาการ

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เกณฑ์การคัดเลือกแบบเจาะจงโดยคัดเลือกผู้แทนที่มาจากกลุ่มผู้นำชุมชนที่ยังคงดำรงตำแหน่งอยู่ในปัจจุบันและมีความโดดเด่นทางด้านการทำงานตามบทบาทหน้าที่เป็นที่ยอมรับ

ของประชาชนและภาคส่วนต่าง ๆ ในชุมชน มีผลงานด้านการบริหารจัดการและพัฒนาชุมชนในเชิงประจักษ์ กลุ่มที่ไม่ใช่ผู้นำชุมชนเป็นกลุ่มคนที่มีประสบการณ์การทำงานร่วมกันกับกลุ่มผู้นำชุมชน รวมผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมด 82 คน ได้แก่ ผู้แทนผู้นำชุมชน จำนวน 30 คน ผู้ให้ข้อมูลที่ไม่ใช่ผู้นำชุมชน จำนวน 52 คนที่อยู่ในพื้นที่อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิ สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิประกอบด้วย

1. แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview)
2. การสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion)
3. การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation)

การวิเคราะห์ข้อมูลและการสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาข้อสรุปที่เป็นผลการวิจัยโดยทำการตรวจสอบความเที่ยงตรงของข้อมูล (Validity data) ทั้งข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิ ตรวจสอบคำตอบที่ได้รับมา มีความสอดคล้องและครอบคลุมตรงตามวัตถุประสงค์ จากนั้นนำมาวิเคราะห์หาความเหมือนความแตกต่างของคำตอบและทำการวิเคราะห์ข้อมูลในภาพรวมในรูปแบบการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ทำการวิเคราะห์ความหมายสร้างข้อสรุปในลักษณะอุปนัย (Inductive Method) จากนั้นนำเสนอข้อสรุปที่เป็นผลการวิจัยที่สมบูรณ์ในรูปแบบพรรณนา (Descriptive)

4. สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่เกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของผู้นำชุมชนในอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ สรุปเป็นรายประเด็นได้ดังนี้ ผู้นำชุมชนทั้งในส่วนของผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องที่ และผู้นำกลุ่มองค์กรชุมชน ส่วนใหญ่มีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศระบบการสื่อสาร ได้แก่ โทรศัพท์ วิทยุสื่อสาร วิทยุกระจายเสียง โซตทัศน์ มากกว่าการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศระบบคอมพิวเตอร์ ทั้งนี้เป็นเพราะว่าผู้นำชุมชนส่วนใหญ่มีความคุ้นเคยกับเทคโนโลยีสารสนเทศระบบสื่อสารผ่านโทรศัพท์มือถือหรือโทรศัพท์ติดตามตัวมากกว่าระบบคอมพิวเตอร์ที่มีความยุ่งยากซับซ้อนและต้องใช้ความรู้ทักษะประสบการณ์ในการใช้มากกว่า โดยมุ่งเน้นระบบการโทรออกรับเข้า การเล่นไลน์ เฟสบุ๊ค และระบบการรับส่งข้อความ

1. ผลการวิจัยเกี่ยวกับ ความรู้ ความสามารถ ทักษะประสบการณ์ด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของผู้นำชุมชนในทุกภาคส่วนของอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าผู้นำชุมชนมีความรู้ ความสามารถ มีทักษะประสบการณ์ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและมีการใช้ที่อยู่ในระดับพื้นฐานเท่านั้น เป็นเพราะว่าโอกาสในการเข้าถึงและการได้รับการพัฒนาค่อนข้างมีน้อย ประกอบกับระบบของเทคโนโลยีสารสนเทศขั้นสูงจำเป็นต้องใช้ระยะเวลาของการเรียนรู้ค่อนข้างยาวนานและต้องอาศัยการมีความรู้ด้านภาษาอังกฤษเข้ามาเกี่ยวข้อง ตลอดจนผู้นำชุมชนส่วนใหญ่มีอายุค่อนข้างมากในผู้นำรุ่นเก่าอายุและสุขภาพร่างกายไม่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศขั้นสูง เพราะมักมองว่าเป็นเรื่องยุ่งยาก

สำหรับโอกาสในการพัฒนาศักยภาพด้านเทคโนโลยีสารสนเทศของผู้นำชุมชนในอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ นั้นเกิดขึ้นได้ในสองส่วนแรกคือ การฝึกฝนเรียนรู้หาประสบการณ์ด้วยตนเอง ทั้งการฝึกใช้เรียนรู้จากเพื่อนร่วมงาน ลูกหลาน ลูกน้อง และการแสวงหาจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นการพัฒนาศักยภาพเทคโนโลยีสารสนเทศขั้นพื้นฐานเท่านั้น ส่วนที่สองคือ การมีโอกาสได้พัฒนาศักยภาพจากหน่วยงาน องค์กร สถาบันการศึกษาที่ทำการจัดโครงการฝึกอบรมร่วมกับการพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชนด้านอื่นด้วย แต่มีไม่มากเพียงพอและต่อเนื่อง

2. ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ทางการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการและการพัฒนาของผู้นำชุมชน ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ คือใช้ในการสืบค้นข้อมูลเพื่อนำมาประกอบการตัดสินใจในบางเรื่อง บางประเด็นที่ตนเองและทีมงานไม่มีองค์ความรู้ที่มากเพียงพอ ในผู้นำบางคนบางกลุ่มโดยเฉพาะผู้นำชุมชนที่เป็นคนรุ่นใหม่ที่มีความสนใจใส่ใจต่อการตัดสินใจบนฐานข้อมูลที่เป็นจริงทันยุคสมัยต่อเหตุการณ์บ้านเมืองในยุคของการเปลี่ยนผ่านเปลี่ยนแปลง แต่ผู้นำรุ่นเก่าจะอาศัยผู้ช่วยหรือลูกหลานในการสืบค้นข้อมูลเพื่อประกอบการตัดสินใจ

การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการ พบว่าผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ในทุกภาคส่วนที่มีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการหมู่บ้านตำบล โดยนำมากำหนดนโยบาย การวางแผนพัฒนา จัดทำแผน การดำเนินโครงการต่างๆ การบริหารจัดการด้านงบประมาณ การบริหารจัดการด้านบุคลากรภายในชุมชน

การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการประชาสัมพันธ์และสร้างภาพลักษณ์ ผู้นำชุมชนมีการประชาสัมพันธ์และสร้างภาพลักษณ์ที่ดีงามให้กับตนเอง กลุ่มทีมงานและหมู่บ้านตำบล

ในลักษณะการสื่อสารผ่านช่องทางต่าง ๆ ทั้งทางการโทรติดต่อประสานงาน ประสานความร่วมมือ การติดต่อสื่อสารการให้ข่าวสารข้อมูลในการดำเนินกิจกรรมโครงการด้านการพัฒนา การสร้างความเข้าใจอันดีทั้งภายในภายนอกชุมชน

3. ผลการวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการและพัฒนาชุมชนของผู้นำชุมชนในอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจัยส่วนบุคคล เพศ อายุ และระดับการศึกษาของผู้นำชุมชน พบว่า มีผลต่อการใช้และการนำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริหารจัดการและการทำงานตามบทบาทหน้าที่ ผลการวิจัยพบว่า ผู้นำที่เป็นเพศชาย เพศหญิงมีการใช้และเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างเท่าเทียมกัน แต่ผู้นำชุมชนที่เป็นเพศหญิงจะมีความคล่องตัวมากกว่าผู้นำผู้ชาย ผู้นำชุมชนที่มีอายุน้อยจะมีความสามารถในการเรียนรู้การใช้และการประยุกต์ใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศได้มากกว่าผู้นำชุมชนที่มีอายุมาก เพราะสุขภาพร่างกายที่ยากจะเรียนรู้สิ่งที่ยุ่งยากซับซ้อน

ปัจจัยทางด้านความรู้ความสามารถ ทักษะประสบการณ์ พบว่าทั้งผู้นำชุมชน มีความรู้ ความสามารถ มีทักษะประสบการณ์ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศในระดับพื้นฐานอย่างไรก็ตามพบว่า กลุ่มผู้นำที่มีอายุก่อนข้าน้อยจะมีความสามารถในการนำเทคโนโลยีสารสนเทศประยุกต์ใช้กับการทำงาน การบริหารจัดการ และการพัฒนาชุมชนในระดับหมู่บ้านและตำบล ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาระดับอำเภอเป็นอย่างยิ่ง

ปัจจัยทางด้านค่านิยม ความทันสมัย พบว่า มีส่วนสนับสนุนส่งเสริมการใช้และการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาประยุกต์ใช้กับการทำงาน การบริหารจัดการ และการพัฒนาชุมชนของผู้นำชุมชนในอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ด้วยเหตุผลสำคัญที่ว่า การมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศทั้งระบบคอมพิวเตอร์และระบบสื่อสารเป็นค่านิยมและความทันสมัยของผู้นำในยุคปัจจุบันที่จำเป็นต้องมีต้องใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อให้ทันยุคทันเหตุการณ์ทันต่อการเปลี่ยนแปลง

ปัจจัยทางการได้รับความช่วยเหลือสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ พบว่าผู้นำชุมชนที่ไม่มีความรู้ ความสามารถ ทักษะประสบการณ์ทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศที่มากเพียงพอ ผู้นำเหล่านี้ได้รับการช่วยเหลือจากเพื่อนร่วมงานที่งาน ลูกหลาน หน่วยงาน องค์กรพี่เลี้ยง และสถาบันทางการศึกษา ในการพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศทั้งระบบคอมพิวเตอร์และระบบการสื่อสาร ทั้งในระดับพื้นฐานและระดับสูงทำให้ผู้นำมีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีในการทำงานตามบทบาทหน้าที่ได้มากขึ้น

ปัจจัยทางด้านการก้าวหน้าในอาชีพการงาน ผลการวิจัยเป็นสิ่งบ่งบอกว่า การที่ผู้นำชุมชนในทุกภาคส่วนที่ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศแล้วส่งผลต่อประสิทธิภาพประสิทธิผลต่อการทำงานตามบทบาทหน้าที่ การทำงานทางด้านสังคมในฐานะผู้นำและนำมาสู่การบริหารจัดการภายในหมู่บ้านและตำบลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางดีขึ้น ส่งผลทำให้หมู่บ้าน ตำบล และอำเภอเกิดการพัฒนาด้านต่าง ๆ ไปได้ดี พึงพอใจต่อรูปธรรมความสำเร็จของผู้นำ จึงทำให้ได้รับความก้าวหน้าในอาชีพการงาน เป็นผู้นำชุมชนที่ได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้น ประชาชนในเขตความรับผิดชอบ ได้รับความไว้วางใจเลือกให้เป็นผู้นำแบบซ้ำๆ สังคมให้การยกย่องชมเชย

4. ผลการศึกษาเกี่ยวกับแนวทางที่เหมาะสมในการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการบริหารจัดการและพัฒนาชุมชนในอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า 1) ควรสร้างผู้นำชุมชนที่มีความสามารถด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ 2) กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยควรออกระเบียบกฎหมายจัดสรรงบประมาณ อบรมสัมมนา 3) สถาบันการศึกษาควรจัดบริการวิชาการด้านเทคโนโลยีสารสนเทศสู่ชุมชน 4) ผู้นำชุมชนควรพัฒนาศักยภาพด้วยตนเอง 5) อำเภอควรใช้เวทีประชุมประจำเดือนให้ความรู้เพิ่มทักษะประสบการณ์ 6) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเป็นเจ้าภาพหลักพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศในชุมชน 7) ทุกหน่วยงานองค์กรภาครัฐควรสนองตอบนโยบายด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ และ 8) ควรมีการพัฒนาศักยภาพด้านเทคโนโลยีสารสนเทศผ่านกลุ่มผู้นำทุกภาคส่วน

5. อภิปรายผลการวิจัย

1. ด้านการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของผู้นำชุมชนในอำเภอแม่แตง พบว่า ผู้นำชุมชนที่ภาคส่วนมีการใช้เทคโนโลยีทั้งระบบคอมพิวเตอร์และระบบสื่อสาร แต่สามารถใช้ในระดับเบื้องต้นเท่านั้น เนื่องจากผู้นำชุมชนทุกภาคส่วนมีโอกาสในการพัฒนาศักยภาพด้านเทคโนโลยีสารสนเทศน้อย จึงไม่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการบริหารจัดการและการพัฒนาชุมชนเท่าที่ควร ดังนั้นจึงจำเป็นต้องได้รับโอกาสในการพัฒนาศักยภาพซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีทางด้านการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรที่ได้อธิบายว่า การพัฒนาบุคลากรคือกระบวนการที่จะส่งเสริมและเปลี่ยนแปลงผู้ปฏิบัติงานในด้านต่างๆ โดยผลของการพัฒนาศักยภาพจะก่อให้เกิดความรู้ ความสามารถ ทักษะอุปนิสัย ทักษะคติ และวิธีการในการทำงานที่จะนำไปสู่ประสิทธิภาพในการทำงาน (สมาน รังสิโมกฤษฎ์, 2541) โดยมีความสอดคล้องกับการอธิบายของ

สุปราณี ศรีฉัตรภูมิข (2542) ที่ได้กล่าวถึงการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรที่เป็นกระบวนการที่ได้ออกแบบไว้อย่างมีเป้าหมาย เพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานได้มีโอกาสเรียนรู้ ฝึกอบรม การศึกษาและการพัฒนาเพื่อเพิ่มพูนความรู้และศักยภาพในการทำงานตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับผิดชอบให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของนักวิชาการไทยทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ คือ สุขุม เฉลยทรัพย์ และคณะ (2548) ที่ได้อธิบายถึงความสำคัญของการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการสื่อสารไว้ว่า การสื่อสารเป็นสิ่งจำเป็นในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ ทั้งสื่อการสื่อสาร การสื่อสารโทรคมนาคม เทคโนโลยีสารสนเทศ ล้วนเป็นสิ่งที่เป็ประโยชน์ ดังนั้นผู้นำชุมชนในทุกภาคส่วนจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ ความสามารถ มีทักษะการใช้และการนำมาสร้างประโยชน์ โดยที่ผู้นำชุมชนต้องได้รับการพัฒนา

2. การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการและการพัฒนาชุมชนของผู้นำชุมชนในอำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ อันได้แก่ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ การจัดทำแผนยุทธศาสตร์ การบริหารจัดการ การพัฒนา การประชาสัมพันธ์และการสร้างภาพลักษณ์ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือการสร้างรูปธรรมความสำเร็จด้านการบริหารจัดการ และการพัฒนาชุมชนของผู้นำชุมชนโดยใช้เครื่องมือที่เป็นเทคโนโลยีสารสนเทศมีความสอดคล้องกับแนวคิดทางด้านประโยชน์และความสำคัญของเทคโนโลยีสารสนเทศที่เป็นแนวความคิดของชัยพจน์ รักราม (2545) ที่ได้ให้แนวความคิดไว้ว่าประโยชน์ของการนำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศมาประยุกต์ใช้นั้นมีประโยชน์ต่อการเพิ่มความรวดเร็วในการดำเนินงาน ลดปริมาณผู้ดำเนินงาน ประหยัดพลังงาน ระบบการปฏิบัติงานเป็นไปอย่างมีระเบียบ ลดข้อผิดพลาดของเอกสาร สร้างความโปร่งใสในการดำเนินงาน ลดปริมาณเอกสาร ลดขั้นตอนในการทำงาน และประหยัดเนื้อที่ในการจัดเก็บเอกสารสำคัญ ดังนั้นการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศจึงมีความจำเป็นต่อผู้นำชุมชนเป็นอย่างยิ่งเพราะเกิดประโยชน์ทางด้านการดำเนินกิจกรรมโครงการที่มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล สะดวกรวดเร็ว ประหยัดเวลา ประหยัดงบประมาณ ประการสำคัญเป็นเครื่องมือในการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลด้านการบริหารจัดการและการพัฒนาชุมชน โดยมีความสอดคล้องกับแนวความคิดของนักวิชาการอีกท่านหนึ่ง สุขุม เฉลยทรัพย์ (2547) ที่ได้กล่าวไว้ว่าการสื่อสารเป็นสิ่งจำเป็นในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นมากกว่าโทรศัพท์ คอมพิวเตอร์ แฟกซ์ อินเทอร์เน็ต อีเมล แต่เป็นบริการสำคัญของการสื่อสารโทรคมนาคม เทคโนโลยีสารสนเทศมีผลต่อการใช้งานด้านต่างๆบนผิวโลก ช่วยให้เกิดการประหยัดเวลา ประหยัดเงิน ก่อเกิดประสิทธิภาพด้านการทำงาน การบริหารจัดการและการพัฒนา โดยคุณค่าประโยชน์ของ

เทคโนโลยีสารสนเทศดังกล่าวมานั้นย่อมเป็นที่ประจักษ์ว่าผู้นำยุคใหม่จำเป็นต้องมีศักยภาพด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ

3. ด้านปัจจัยสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการและการพัฒนาชุมชน ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษาของผู้นำชุมชน ความรู้ ความสามารถ ทักษะประสบการณ์ของผู้นำชุมชน ค่านิยมความทันสมัยของเทคโนโลยีสารสนเทศ ความก้าวหน้าในอาชีพการงานของผู้นำชุมชน ทั้งนี้การพัฒนาศักยภาพทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศให้กับผู้นำชุมชนเพื่อนำไปประยุกต์ใช้กับการบริหารจัดการและการพัฒนาชุมชน จำเป็นต้องมีการจัดหมวดหมู่และมีการวิเคราะห์แยกแยะกลุ่มของผู้นำชุมชนที่มีฐานความรู้ที่แตกต่างกันเพื่อการจัดกิจกรรมโครงการการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนได้อย่างเหมาะสม ตรงกับความต้องการของผู้เรียนคือ ผู้นำชุมชนที่มีพื้นฐานแตกต่างกัน เช่น ผู้นำชุมชนที่มีอายุค่อนข้างสูง ระดับการศึกษาไม่สูงมากนัก ทักษะประสบการณ์ทางด้านการงานและด้านเทคโนโลยีสารสนเทศยังมีไม่มากเพียงพออาจต้องพัฒนาศักยภาพอย่างเป็นขั้นเป็นตอนแบบค่อยเป็นค่อยไปจากระดับพื้นฐานสู่การพัฒนาในระดับสูงขึ้นไป ส่วนผู้นำชุมชนที่มีความรู้ ความสามารถ ทักษะประสบการณ์ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศก็ควรมีการจัดโครงการพัฒนาศักยภาพให้สูงขึ้นร่วมกับการพัฒนาองค์ความรู้ด้านอื่นๆ สอดคล้องกับแนวความคิดของอริสโตเติล (Aristotle) ที่ได้กล่าวไว้ว่า สติปัญญาของมนุษย์มิได้สมบูรณ์ด้วยความรู้ แต่เพียงอย่างเดียวต้องเกิดจากการกระทำของตนเองเข้าใจสิ่งแวดล้อมภายในภายนอกอัน ได้แก่ ความต้องการ เป้าหมาย ค่านิยม ความปรารถนา ความรู้ ทศณคติ ความกตัญญูภายในและสิ่งแวดล้อมทางด้านร่างกายและสังคม โดยแนวความคิดดังกล่าวมีความสอดคล้องกับ แนวความคิดของฮอนดะ (Honda) ที่ได้กล่าวสรุปไว้ว่ากฎการเรียนรู้คือกฎเกี่ยวกับความพร้อมการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดี เมื่อผู้เรียนมีความพร้อมทางด้านร่างกายและจิตใจโดยมีการรับรู้การจูงใจที่เหมาะสมความรู้เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์ โครงสร้าง ที่ได้จากการศึกษาการค้นคว้าการสังเกตและประสบการณ์ (Richmood, 1997 อ้างถึงใน นิยม กิमानุวัฒน์, 2559) ดังนั้นปัจจัยทางด้านเพศ อายุ ระดับการศึกษา และความรู้ ทักษะประสบการณ์ จึงมีผลต่อการพัฒนาศักยภาพด้านเทคโนโลยีสารสนเทศของผู้นำชุมชนเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในเชิงบริหารจัดการและการพัฒนาชุมชน

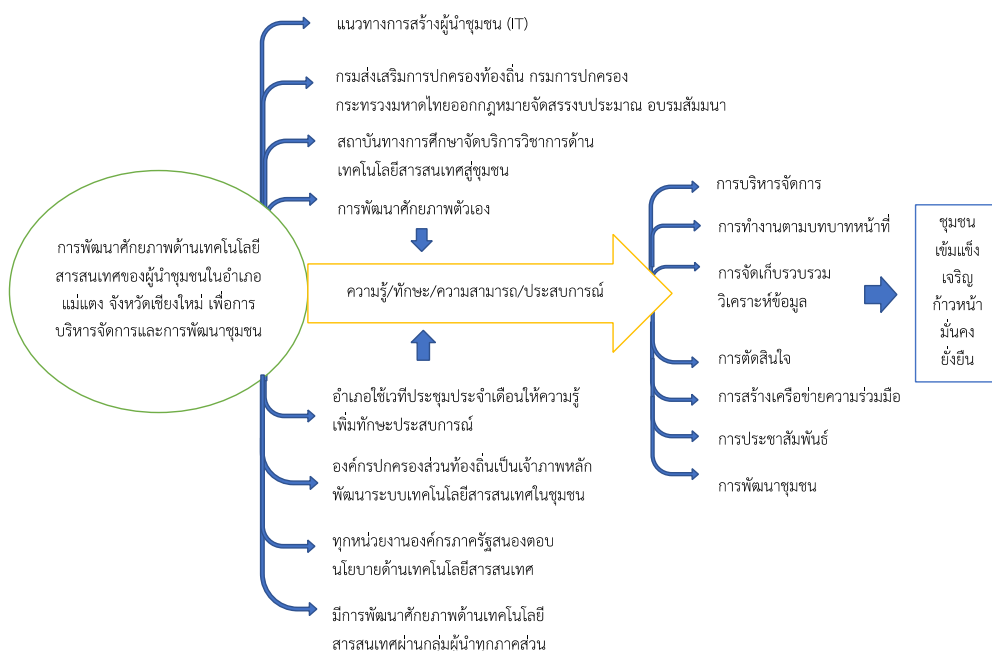
ในส่วนของปัจจัยสนับสนุนด้านค่านิยม ความทันสมัย จะต้องมีความรู้ความเข้าใจและมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ โดยเฉพาะเทคโนโลยีสารสนเทศด้านการสื่อสารที่เป็นปัจจัยพื้นฐานของคนในสังคมในยุคปัจจุบันที่จำเป็นต้องใช้ สอดคล้องกับ พรพิมล รักษาگانตง (2550)

ได้อธิบายการยอมรับเทคโนโลยีสารสนเทศว่าเป็นการใช้การรับรู้ถึงประโยชน์แทนระดับขั้นของบุคคลที่เขาเชื่อว่าเทคโนโลยีสารสนเทศจะสามารถทำให้งานมีประสิทธิภาพ และความง่ายของแต่ละเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งองค์ประกอบของแบบจำลองประกอบด้วย การรับรู้ถึงประโยชน์ การรับรู้ถึงความง่าย เจตคติที่มีต่อการกระทำ ความตั้งใจที่จะนำไปสู่พฤติกรรม ด้วยเหตุผลดังกล่าวการพัฒนาศักยภาพและการสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศของผู้นำชุมชนต้องอาศัยทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ รวมถึงความทันสมัยและความจำเป็นในการสร้างแรงจูงใจให้กับผู้นำชุมชน

6. องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการวิจัยครั้งนี้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการการพัฒนาศักยภาพด้านเทคโนโลยีสารสนเทศของผู้นำชุมชน สามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 1. กรอบแนวทางในการพัฒนาศักยภาพด้านเทคโนโลยีของผู้นำชุมชน

7. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 รัฐบาลควรมีการกำหนดนโยบายด้านการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศสู่ผู้นำชุมชน

1.2 รัฐบาลโดยงานที่เกี่ยวข้องและมีบทบาทหน้าที่โดยตรงในระดับกระทรวงควรร่วมกันจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศในระดับประเทศอย่างเป็นระบบและครบวงจร

1.3 รัฐบาลควรมีการทบทวนปรับปรุงแก้ไขและพัฒนานโยบายต่างๆ ที่เกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศ

1.4 รัฐบาลควรทุ่มงบประมาณ (จัดสรร) เพื่อใช้ในการจัดตั้งศูนย์นวัตกรรมทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศในทุกระดับทั่วประเทศ

2. ข้อเสนอแนะเชิงการบริหาร

2.1 หน่วยงาน องค์กร ที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของภาครัฐ จำเป็นต้องสนองต่อนโยบายรัฐบาลเรื่องการสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ

2.2 ทุกหน่วยงาน องค์กร กลุ่มผู้นำในทุกภาคส่วน กลุ่มองค์กรชุมชน ชุมชนในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำเป็นต้องมีโครงการพัฒนาศักยภาพด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ

2.3 การสร้างเครือข่ายด้านเทคโนโลยีสารสนเทศระหว่างกลุ่มผู้นำชุมชน หน่วยงานที่กำกับดูแล องค์กรภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการทำงานของผู้นำชุมชนสามารถให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้

2.4 การเปิดตำแหน่งงานทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศในระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด

3. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

3.1 ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องที่ และผู้นำกลุ่มองค์กรชุมชนทุกรูปแบบ ต้องศึกษาเรียนรู้และหาโอกาสพัฒนาศักยภาพด้านเทคโนโลยีสารสนเทศให้กับตนเอง

3.2 อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชมรมผู้ใหญ่วัยเกษียณ กลุ่มองค์กรชุมชนรูปแบบต่าง ๆ ต้องจัดสรรจัดงบประมาณเพื่อดำเนินโครงการพัฒนาศักยภาพด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ

3.3 การจัดโครงการเรียนรู้ตามอัธยาศัยตามความต้องการเรียนรู้ของผู้นำชุมชน

3.4 ต้องจัดให้มีศูนย์ไอที (IT) ในหมู่บ้าน ตำบล และอำเภอเพื่อสร้างความพร้อมให้แก่ผู้นำชุมชนและผู้นำชุมชนรุ่นใหม่สามารถใช้ศูนย์ไอทีในการเรียนรู้และทำงานตามบทบาทหน้าที่ได้

3.5 หน่วยงานต้นสังกัดที่กำกับดูแลผู้นำชนกลุ่มต่างๆ รวมถึงผู้นำชุมชนในทุกภาคส่วน ควรมีการส่งเสริมสนับสนุนและตัวผู้นำชุมชนในทุกภาคส่วนจำเป็นต้องมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศทั้งระบบคอมพิวเตอร์และระบบสื่อสาร

4. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

4.1 ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพด้านเทคโนโลยีสารสนเทศให้กับผู้นำชุมชนชายหญิงทั้งผู้นำท้องถิ่น ผู้นำท้องที่ ผู้นำภาคส่วนรัฐเอกชน ในจังหวัดต่าง ๆ ในประเทศ

4.2 ควรมีการศึกษาถึงแนวทางข้อเสนอรูปแบบที่เหมาะสมในการพัฒนาศักยภาพของผู้นำโดยแยกประเภทผู้นำ เป็นผู้นำท้องที่ ผู้นำท้องถิ่น ผู้นำกลุ่มองค์กรชุมชน ผู้นำภาครัฐ และผู้นำภาคเอกชน

4.3 ควรมีการวิจัยในลักษณะของไปถอดบทเรียนกับผู้นำกลุ่มองค์กรชุมชนหมู่บ้าน ตำบล อำเภอหน่วยงาน องค์กร สถาบันการศึกษา ที่ประสบผลสำเร็จในการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการจัดการและการพัฒนาจนเกิดรูปธรรมความสำเร็จ

เอกสารอ้างอิง

- ชัยพจน์ รั้งงาม. (2545). จาก IT มาเป็น ICT. วารสารวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 13(1), 60-62
- ชูชัย สมितिไกร. (2538). จิตวิทยาการฝึกอบรมบุคลากร. เชียงใหม่: ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นิยม กิমানวัฒน์. (2559). การพัฒนารูปแบบการสอนเพื่อพัฒนาระบบการคิดเชิงระบบสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีนิพนธ์). มหาวิทยาลัยบูรพา, ชลบุรี.

- พรพิมล รักษาگانตง. (2550). *การรับรู้ และการใช้ประโยชน์ข้อมูลบนฉลากอาหารของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยขอนแก่น (มอดินแดง).* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.
- พิเชษฐ ด้วงคเวโจจน์. (2537). *แนวทางการพัฒนาบุคลากรด้านเทคโนโลยีสารสนเทศของประเทศไทย.* กรุงเทพฯ: เซ็นจูรี.
- ศุภชัย ยาวะประภาษ. (2547). *การบริหารบุคคลภาครัฐไทย: กระแสใหม่และสิ่งท้าทาย.* กรุงเทพฯ: จุฑาทอง.
- สมาน รังสิโยภุชญา. (2541). *ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล.* กรุงเทพฯ: สวัสดิการสำนักงาน ก.พ.
- สุขุม เฉลยทรัพย์. (2547). *เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อชีวิต.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- สุขุม เฉลยทรัพย์, อาภาภรณ์ อังสาชน, เอกอนงค์ คงประสม, บุญลักษณ์ ตำนานจิตร, กาญจนา เผือกคง, ปรีศนา มัชฌิมา, ... บรรพต พิจิตรเนต. (2548). *เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อชีวิต.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- สุปราณี ศรีฉัตรภูมิข. (2542). *การบริหารทรัพยากรมนุษย์เชิงกลยุทธ์.* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.